Adalékok a választói jog kiterjesztésének kérdéséhez.

Írta: SIGMOND ANDOR.

Az országgyűlési képviselői választói jog reformjának kérdése a gyakorlati politika terén ezidőszerint hazánkban még nem öltött oly határozott alakot, hogy abból a kialakulás mikéntjének főiránya kétségtelen megállapítást nyerhetne. Sőt ellenkezőleg, miután a múlt országgyűlés elé terjesztett választójogi reformjavaslat, melynek kiemelkedő mozzanata tudvalevőleg a többesszavazati rendszer meghonosítása lett volna, az időközben beállott pártpolitikai változások folytán nemcsak alakilag, hanem érdemileg is levétetvén a napirendről, most már az sem tekinthető a reformeszme kiindulási pontja gyanánt. Egyáltalában nem czélunk különböző politikai pártok állásfoglalásával kritikailag foglalkozni, amit, eltekintve attól, hogy a tárgyilagosságot többé-kevésbbé érintő pártpolitikai szempontokat a fejtegetés körébe belevonni nem óhajtunk, már csak azért sem tehetnénk, mivel éppen ezen az ország jövő fejlődése szempontjából oly nagyfontosságú kérdésben a szélsőségektől eltekintve az egyes politikai pártok állásfoglalása vagy egyáltalában nem, vagy legalább is annyira nem jegeczesedett ki, hogy az bizonyos változhatatlan elvi álláspont jellegét viselné magán. Annyi meglehetős biztossággal megállapítható, hogy az ország jövő sorsával komolyan foglalkozók többsége valamelyes reform mielőbbi életbeléptetését szükségesnek tartja. Ezek között a szélsőséget képviselők álláspontja semmi kétséget sem hagy fenn az óhajtott reform irányát illetőleg, miután az az általános, egyenlő és titkos választói jog megvalósítására irányul. Hasonlóképpen szabatos a másik szélső-

séget vallók álláspontja, akik ugyanis a választói jog kiterterjesztését egy vagy más okból időszerűtlennek tartják, A választói jog reformjának mikéntjét illetőleg ez a nézet természetszerűleg kikapcsolandó a tárgyalás anyagából, miután minden reformiránnyal szemben a tagadás álláspontjára kénytelen helyezkedni. Egészen más a helyzet a két szélsőség közé esők táborában. E tábor egyes csoportjainak nemcsak vezérei, hanem közkatonái is mindannyian óhajtják a reformot, csak más-más alapon, lényegesen eltérő módozatok mellett. Az ország népességének zöme ennek a nagy tábornak zászlója alá csoportosul, amelyre fel van írva a reform, de mikor harczsorba áll, s midőn a küzdelemre indul, ezt az egységes jelvényt a fenforgó ellentét folytán nem követheti, hanem az egyes csoportok elővészik a maguk saját külön zászlóját. Ha rendjén haladna a dolog, akkor ezen zászlók mindegyikére fel volna írva a jelszó, amit annak követői vallanak, aminél-: győzelemre jutása érdekében küzdenek. Csak le kellene olvasni a reformelveket híven visszatükröző jelszavakat, s azonnal tisztába jönnénk a kérdéssel. Ezidőszerint azonban éppen itt van a bökkenő, mert hiszen minden csoportnak megvan a maga zászlója, rajta ragyog mindannyin a reform jelszava, de rendszerint a reform mikéntjének elve vagy a leöl vashatatlanságig homályos, vagy amennyiben le is olvasható, nem tartalmaz kellő felvilágosítást az elv megvalósításának módozataira nézve. Elégszer halljuk, illetőleg olvassuk, hogy X a választói jog mérsékelt kiterjesztésének híve, vagy például Y az általános választói jogot szeretné megvalósítva látni azonban azzal, hogy ezáltal a magyarság döntő felsőbbsége hátrányt ne szenvedjen. Ismét mások a titkosságban látják a valódi nemzeti akaratmegnyilvánulás legfőbb biztosítékát, azt azonban már a legritkább esetben fejti ki meggyőző érvekkel, akár X. akár pedig Y, hogy hangoztatott elveit miképpen véli keresztülviendőnek. Lehetséges, sőt sok esetben a legtöbb valószínűség amellett szól, hogy egyik-másik activ politikus teljesen tudatosan hagyja a kérdést homályba burkoltan, mivel egyéni nézetével a majdan kialakulandó szorosabb értelemben vett pártnézetnek elébevágni gyakorlati politikai bölcsessége tiltja. Ez egyéni szempontból igen észszerű lehet, és mindenesetre a legkényelmesebb, mivel ilyenformán az illető politikust

nem fenyegeti az esetleges elvfeladás népszerűtlenítő veszélye; de viszont ha meggondoljuk azt, hogy a kérdés ilyen vagy olyan eldöntése az ország jövőjének mondhatni legéletbevágóbb érdekeit érinti, akkor minden erőnkkel a homály ködének eloszlatására kell törekednünk, s vigyük bele a harczba mindazokat a rendelkezésre álló adatokat, amelyek alkalmasoknak látszanak a komoly érvelésre. Az adatokon felépült érvek alapján tárjuk a kérdést a döntésre hivatott tényező elé, mivel csakis az a biró Ítélhet igazságosan, akinek módjában áll a tényállást megismerni. Már pedig a nemzet, midőn a polgári jogok legmagasztosabbika, a képviselőválasztói jog ki általi és mikénti gyakorlása felett dönt, saját sorsa felett mond főbenjáró ítéletet, mivel ha ez az Ítélet nem lesz igazságos, ha ezen ítélet folytán az állam politikai érettségével nem teljes összhangban terjesztetik ki, vagy ellenkezőleg szoríttatik meg a választói jog, az mindenesetre keserűen megboszulja magát.

Egy aránylag rövid értekezés keretében önként érthetőleg nem részesülhet a kérdés értelméhez mért teljes kifejtésben. Jelenleg ez nem is képezi czélunkat, hanem csakis az, hogy legalább azokra a legfőbb mozzanatokra nézve, amelyek a kérdés körül a gyakorlati politikában részben a legsűrűbb hangoztatás folytán mintegy leginkább kidomborodtak, a rendelkezésre álló statisztikai adatok segélyével bizonyos adalékot szolgáltassunk, s ezzel némileg hozzájáruljunk a nagy kérdés egészéből mintegy kiragadott részletek megvilágításához. A feladatra mindenesetre nagyban nehezítőleg hat az a körülmény, hogy a már részben elavult népszámlálás adatai veendők igénybe, de miután a nemzet reálépett a döntés küszöbére, ha a kérdéshez statisztikai alapon hozzá akar szólani, nem marad más hátra, mint hogy a rendelkezésre álló adatokat használjuk fel, ha mindjárt tudatában is vagyunk azok fogyatékosságának.

Vizsgáljuk első sorban is a kérdésnek kiindulási pontját, t. i. hogy a statisztikai adatok alapján mennyiben látszik indokoltnak a választói jog kiterjesztése. Tekintettel az 1874. évi XXXIII. t.-cz.-re, elegendő ha 1880-tól kezdődőleg vesszük szemügyre a rendelkezésre álló adatokat a következő szempontokra nézve, u. m. mennyiben állott arányban a népesség számának emelkedése a választók számának emelkedésével?

Milyen arányváltozást mutatott a kérdéses három népszámlálás alkalmával szemben a népesség és a választók számával a, közművelődés? Minő arányeltolódások mutatkoztak egyrészt a választói jogosultság jogalapja, másrészt pedig a népesség foglalkozása terén és végre hogy a legutóbbi négy általános választás alkalmával milyen arányban éltek választói jogukkal az erre jogosítottak?

Mind a négy kérdés külön-külön is fölötébb érdekes világításba helyezi a főkérdést, de csak annál inkább fokozódik majd azok értéke, ha a nyert részleges adatokat egybevetve állítjuk oda azokat felelet gyanánt a fölvetett főkérdésre.

A népesség számánál önként érthetőleg csakis a szorosabb értelemben vett Magyarországra és itt is csupán a választói jog gyakorlására hivatott polgári népességre lehetünk tekintettel, ide iktatva a három népszámlálás eredményét feltüntető hivatalos számokat, kapcsolatban a tényleges szaporodást feltüntető százalékszámokkal.

Év	Polgári népesség	Tényleges szaporodás %-okban
1880	13,749.603	—
1890	15,162.988	10·3
1900	16,721.574	10·3

Viszont ezzel szemben egyrészt a választók száma, másrészt pedig a százalékarány, amelyben a választók a népességhez állottak, a hivatalos kimutatás adatai szerint következőkép alakult:

Év	A választók száma	A választók a népesség százalékában
1880	819.160	6·0
1890	846.202	5·6
1900	989.009	5·9

Az 1908. évi statisztikai évkönyv kimutatja ugyan az 1909-re vonatkozó adatokat is, amelyek szerint a választók száma 1,138.679 volt s ez a combinativ alapon kiszámított népesség 6.2 százalékát tette ki. A további fejtegetések során az utóbb említett adatot mint fölöttébb értékes irányító számot önként érthetőleg a tárgyalásba bele fogjuk vonni, azonban egyelőre annak felhasználását mellőzendőnek véljük, mivel ellenkezőleg nem dolgozhatnánk tisztán tényleges számláláson alapuló adatokkal.

A keresett arány főjellegére már egymagukban az ismertetett számok is némi világosságot vetnek. Azonnal szembeötlik ugyanis, hogy míg a népesség tényleges szaporodása 10-10 százalékon fölül emelkedett, addig a választók aránya 1890-ben 1880-al szemben eléggé tetemes s 1900-ra habár csak 0.1%-os mindazonáltal mégis visszaesést mutatott. Igaz ugyan, hogy a választók száma a fokozatos emelkedés mellett tanúskodik, de itt a fősúly nem helyezhető erre, hanem a százalékarány proportiója a döntő mozzanat, már pedig ez kétségtelen bizonyítékot szolgáltat a népesség és a választók számának emelkedése közötti aránytalanság mellett.

Ha a kérdést csak felületes vizsgálatnak akarnók alávetni, akkor már itten megállapodhatnánk. Bizonyára a választói jog kiterjesztésének hívei közül igen sokan ezt a könnyebb utat választanák, magunk részéről azonban ezen adatok segélyével még korántsem látjuk eléggé megvilágítva a tényállást, hogy annak alapján az Ítéletet kimondhassuk. Igen nevezetes mellékkörülmények vannak, amelyek közül legalább is a legfontosabbak okvetlenül bevonandók a fejtegetés körébe s csakis az ezek segélyével eszközölt együttes mérlegelés alapján bírálhatjuk el lelkiismeretesen felvetett kérdésünket. Amíg nem áll előttünk tisztán az, hogy tulajdonképpen mennyi a népességnek az a része, akik a fennálló törvények értelmében – csak a szám szerint legnevezetesebbeket említve, nemük, koruk és foglalkozásuk miatt – a választói jogosultság bírhatása elől eleve elzárva nincsenek, amíg nem látjuk azt, hogy ezen reductio folytán a már ismertetett arányok minő eltolódást szenvednek, mindaddig tárgyilagosan nem dönthetünk. Sőt még tovább vagyunk kénytelenek menni a végleges kialakulásra kisebb-nagyobb befolyást gyakoroló körülmények bevonása terén, mérlegelés tárgyává téve azt is, hogy a választói jogosultsággal bírók minő megoszlást mutattak a város és vidék szerint, változást szenvedett-e az arány egyik vagy másik rovására s a kimutatott növekedés mennyiben állott arányban a városok, illetőleg a vidék fejlődésével, mivel tagadhatatlan, hogy a városi életnek általában minden téren tapasztalható, a vidékkel szemben nagyobb élénkséget mutató elevenebb lüktető ereje éppen a

politikai irányítás terén nagy szerepet van hivatva játszani. Ha majd ezen viszonyoknak megismerése után mindezekhez még hozzácsatoljuk azon adatokat, amelyek alkalmasak világot vetni a népesség közművelődési állapotának fejlődésére, ha az eddig nyert általános képbe beleillesztjük a népesség foglalkozás szerinti tagoltságára és a választói jogosultság jogczímére vonatkozó adatokat és végül még tekintetbe vesszük azt is, hogy egyes általános képviselőválasztások alkalmával a választópolgároknak hányadrésze gyakorolta választói jogát, akkor is ugyan még csak egy hozzávetőleges képet fogunk nyerni a keresett viszony kialakulásáról, de ennek daczára olyan összbenyomás birtokába jutunk, ami a kiterjesztés miféntjeinek elbírálásánál irányadóul szolgálhat.

Az említett első szempont számszerűleg úgy világítható meg a legáttekinthetőbben, ha előbb egymás mellé iktatjuk a fokozatosan reducált számokat, s végre összevetve a 20 éven felüli férfilakosság és a választói jogosultsággal birok számát, ebből kimutatjuk, hogy a népesség hány százaléka bírt az összehasonlítás alapjául vett időszakokban választói joggal.[1])

É v	1. Polgári népesség	2. Férfi	3. 20 éven felüli férfi	4. Választó	5. Választók a 20 éven felüli polgári népesség %-ában
1880.	13,749.603	6,759.244	5,739.731	819.160	21·90
1890.	15,162.988	7,464.027	4,047.497	846.202	20·98
1900.	16,721.574	8,256.138	4,443.371	989.009	22·25

Fenti kis táblázat adatai az összeállítás szempontjából alig igényelnek magyarázatot, mert hiszen önként érthetőleg, ha a választók keresett arányfejlődéséről reális képet akarunk nyerni, alig követhető más út, mint amit a feltüntetett adatok tükröznek vissza. A katonai népesség a táblázatban nem szerepelhet, úgyszintén a polgári népesség sem jöhet tekintetbe a maga egészében, mivel úgy a nők, mint pedig a 20 éven aluli férfiak fennálló törvényeink értelmében egyaránt eleve ki vannak zárva a választói jogosultság elnyerhetése elől.

[1]) Az 1., 2. és 3. rovat adatait v. ö. Magyar stat. közlemények, 27., 1900. Népszámlálás X., 68-69. 1.

A 4. rovat adatait 1. Magyar stat. Évkönyv XVI. lt}08., 420. 1.

Marad tehát a 20 éven felüli polgári férfinépesség mint olyan alapszám, amelyből az 1874. évi XXXIII. t.-cz. rendelkezései értelmében kialakulni hivatott az országgyűlési képviselő-választók közönsége. Ennek a törvény általi mintegy kiválasztási folyamatnak számszerű eredményét mutatja meg a táblázat 4. rovata, amelyben a választók névjegyzékébe felvett polgárok száma van kitüntetve. Ha már most a két utolsó rovat számát összevetjük, akkor ilyen módon könnyen meg lesz állapítható, hogy a törvény korlátozó intézkedései folytán a választói jogosultság elnyerésére általános szempontból képességgel birok közül hány százalék minősíttetett a törvény által alkalmasnak a választói jog tényleges gyakorlására.

Sem a százalékszámítás, melyet fentebb alkalmaztunk, t. i. midőn a választók száma az össznépesség százalékában mutattatott ki, sem pedig egy olyan számítás, amelyben az arány az alkalmazott reductio nélkül, pl. általában a 20 éven felüli férfinépességre, tehát a katonai népesség belefoglalásával számíttatik ki, ami czéljainknak meg nem felelhet, mivel nézetünk szerint most, midőn a kérdést abból a szempontból vizsgáljuk, hogy a választók száma szemben a fennálló törvények értelmében a választói jogosultsággal felruházható népesség számának emelkedésével párhuzamosan emelkedett-e vagy sem, csakis az alkalmazott számítási mód segélyével válik tárgyilagosan szemléltethetővé.

Már a táblázat felületes szemlélése folytán is azonnal szembeötlik, hogy míg úgy a népesség, mind pedig a választók számára vonatkozó adatok határozott emelkedő irányzatot mutattak, addig viszont az utolsó rovatba foglalt arányszámsor a hullámzástól nem mentes. Értekezésünk körén kívül esvén a jelenség népességi statisztikai okainak kutatása, illetőleg kifejtése, ezúttal csak magát a tényt állapítjuk meg. A puszta tény megvilágításához azonban ennek daczára kimutatandónak véljük azt az arányt, amiben a 20 éven felüli polgári férfi népesség a korhatárok szerint meg nem különböztetett férfinépességhez állott. Ezekre az arányszámokra már csak azért is szükségünk van, mivel ezen számítás révén °lyan adatok birtokába jutunk, amelyek párhuzamba lesznek állíthatók a választók és a 20 éven felüli férfinépesség ismertetett arányszámaival. Ha már most ezen adatok mellé még

odaállítjuk a százalékszámban az illető időszakban beállott, az emelkedést vagy apadást mutató különbözetet, akkor már egy érdemleges lépést tettünk a keresett főjelenség bizonyos irányú jellegzetes vonásának megismerése érdekében.

É v	A 20 éven felüli polgári férfinépesség a férfinépesség százalékában	Emelkedés vagy apadás	Választók a 20 éven felüli polgári férfinépesség százalékában	Emelkedés vagy apadás
1880	55·33	—	21·90	—
1890	54·22	—1·11	20·98	—0·92
1900	53·82	—0·40	22·25	+1·27

A 20 éven felüli férfiak aránya tehát 1880-tól kezdődőleg fokozatos apadást mutatott, úgy hogy arányuk a lefolyt 20 év alatt 1.51 százalékkal vált kedvezőtlenebbé. Hogy a választók százalékaránya ennek daczára végeredményben apadás helyett emelkedett, annak tulajdonítandó, hogy a választói jogosultság megszerzésére vonatkozó törvényi intézkedések nem a népesség számerősségéhez simuló természetű előfeltételekben nyugosznak, hanem ettől többé-kevésbbé független körülményekben feküsznek. Egyébiránt maga az emelkedés mindössze 0.35%-ot tett ki, ami egymagában igaz, hogy csekély arány, ha azonban azt a 20 éven felüli férfiak 1.51%-ékos aránycsökkenése mellé állítjuk, a viszony egészen más színben tűnik fel. Ezek az egymás mellé állított számok, habár egymagukban meg nem is döntik, mindazonáltal némileg már megingatják azt a rendíthetetlennek vélt állítást, hogy az érvényben lévő jogalapon folyton növekedik az aránytalanság az össznépesség száma és a választók aránya között. Ezzel már egy gyakorlati értékkel bíró bizonyítékot nyertünk azon álláspontunk igazolására, hogy a megelőzőleg kimutatott adatok alapján csak fölületesen ítélhető meg a kérdés. A szóban forgó adatok azt mutatták, hogy a választók aránya a népesség százalékában 1880-1900-ig 0.l%-kal csökkent, viszont az utóbbi módon megejtett számítás arányemelkedés mellett szólott. Mindkét számítás eredménye helyes, s az ellentmondás csakis látszólagos. Eltérő természetű lévén a kiindulási alap, a számítás igen könnyen egymással látszólag ellentmondó eredményekre vezethet, anélkül azonban, hogy e miatt egyik a másiknak helyességét csak a

legtávolabbról is érintené. Jelen esetben két ténnyel vagyunk kénytelenek számolni, t. i. azzal, hogy míg egyrészt az össz-. polgári népesség száma a számítás alapjául vett 10-10 éves időszakok alatt egyaránt 10.3%-ékos tényleges szaporodást mutatott, addig a 20 éven felüli polgári férfinépesség megfelelő szaporodási aránya csupán 7.6, illetőleg 8.9% volt. Tehát eltekintve a közrejátszó más tényezők kihatásától, már egymagában ez a körülmény is eléggé világosan mutatja, hogy a látszólagos ellentét részben honnan ered. Annak megvilágítására azonban, hogy tényleg mennyiben tartott lépést a választók számának emelkedése a népesség azon részének emelkedésével, akik sorából a fennálló törvények értelmében a választóközönség hivatott kialakulni, az eddig ismertetett adatok nem eléggé alkalmasak. Előbb még tüzetesebb részletezést vagyunk kénytelenek eszközölni, nevezetesen oly irány ban, hogy az arányszámok mennyiben állottak összhangban a választók és a 20 éven felüli polgári férfinépesség számának tényleges emelkedése szempontjából? Szemben 1880-al 1890-ben 27.042 választóval volt több s ez 3.2%-os emelkedésnek felelt meg, míg viszont 1900-ban szemben 1890-el 142.807 többlet mutatkozott, ami már 14.4% emelkedést jelent. Ezeket az arányokat állítsuk most már a 7.6, illetőleg 3.9%-os emelkedés mellé s akkor végeredményben oda jutunk, hogy amíg a lefolyt 30 év alatt a 20 éven felüli polgári férfi népesség kerekszámban 16%-kal emelkedett, ugyanakkor a választók száma 17%-os emelkedést ért utói. A közbeeső időben előfordult hullámzások csupán mint természetes következmény jelentkeztek, mert hiszen ott, ahol az arányra a döntő kihatást nem a népesség száma, hanem az attól többé-kevésbbé független vagyoni, illetve szellemi census képezi az arányhullámzásoktól mentes fejlődés, ha mindjárt a népesség tényleges szaporodása a legnagyobb egyenletességet mutatná is, kikerülhetetlen. Ezért véljük a fősúlyt a végeredményre fektetni, ami, miként láttuk, amellett bizonyított, hogy a fennálló jogalap az arányösszhangzatosságot érdemlegesen nem zavarta meg. Természetesen az már egészen más kérdés, hogy maga a jogalap helyes-e vagy sem, illetőleg meg felel-e a kívánalmaknak, amit azonban ismét az eddigi adatok alapján egyáltalában nem áll módunkban megítélni s csakis

akkor fogunk abba a helyzetbe jönni, ha még más irányú részletezésnek is alávetjük a kérdést.

Fölötte kár, hogy az 1909-re vonatkozó arányok népszámlálási adatok hiányán ez idő szerint csak combinativ alapon nyerhetnek megállapítást. Az ezirányú számítás eredményét ennek daczára nem mulaszthatjuk el ideigtatni, mert ha mindjárt azok pontosságát az új népszámlálás eredménye nem is fogja teljesen igazolni, az kizártnak tekinthető, hogy a múlt adataira támaszkodó számítás és a tényleges állapot között olyan eltérés legyen, a mi a combinativ adatokat értéktelenné tenné. Positiv eredmény a választók számában beállott növekedés, a mennyiben az 1909-re érvényes választók névjegyzékébe 1,138.697-en vétettek fel. Az emelkedés tehát 1900-al szemben 149.688-at tett ki, a mi 13.l%-os növekedést jelent. Viszont ha 1880-tól kezdve nézzük a viszonyt, akkor a beállott emelkedés 319.537-et tett ki, a mi az 1909-re összeírt választók létszámával összevetve, kerekszámban 28% gyarapodásnak felel meg. A combinativ számlálás eredményéhez mérten 1909-re a polgári népességet körülbelül 18.3, a 20 felüli polgári férfinépességet pedig 4.8 millióba véve fel, arra az eredményre jutunk, hogy a míg 1880-al szemben a választók száma 28, addig a 20 éven felüli polgári népesség 23%-kal emelkedett. Ezen adatok alapján, annak daczára, hogy a számítást lehető pontossággal igyekeztünk megejteni, nem tartanok czélszerűnek következtetéseket vonni, mivel a kérdéses évek nagymérvű s egyben tetemes igadozást mutató kivándorlási számai a korosztályok azelőtti arányai között olyan eltolódásokat eredményezhettek, amelyek a combinativ számítás helyességét esetleg teljesen romba dönthetik. Ezt illetőleg még csak röviden annak kiemelésére szorítkozunk, hogy az 1908-ki Stat. évkönyv szerint 1909-ben a választók a népesség 6.2 %-át tették ki, a mi szemben az 1880-iki állapottal 0.2 % emelkedést jelent s így megszűnt a míg 1890-ben és 1900-ban is fennállott, azon ellentét, hogy a választók a népesség százalékában kisebb számmal szerepeltek mint 1880-ban.

Főkérdésünk részleteinek megismerése szempontjából jellegzetességénél fogva első rangú fontossággal bír annak kimutatása, hogy egyrészt a választók miképpen oszlottak meg a

fejlettebb culturájú városok, nevezetesen a törvényhatósági városok és a vidék között, másrészt pedig, hogy a városi és vidéki kerületek mily arányú képviseletben részesültek a választók, illetve a választandó országgyűlési képviselők szempontjából?

A túlságos részletezést kerülendő, a város és vidék szerinti megkülönböztetést csupán a törvényhatósági joggal felruházott városok és viszont a megyék szerint tesszünk. Az említett városok mindegyike, kivéve Pancsovát, egy vagy több választókerületet alkotott. Pancsovának kihagyása curiosumszámba mehet, mivel polgári népességének száma 1900-ban a 18.000-et meghaladta, ezzel felülmúlván M.-Vásárhely, Komárom, továbbá Selmecz- és Bélabánya lakosságának számát, a melyek mindegyike külön választókerületet alkotott, sőt a 17.000 lakossal biró M.-Vásárhely két kerülettel is bir. Hagyjuk azonban a szemelvényeket és térjünk vissza az általános vizsgálódásra, első sorban azt szemlélve, hogy a választókerületek, illetőleg a választók minő megoszlást mutattak 1900-ban és 1909-ben a fenti értelemben vett város és vidék szerint?

	Választókerületek száma					
	összesen	th. városi 1900-ban	vármegyei	összesen	th. városi 1909-ben	vármegyei
Duna balpartja .	56	3	53	56	3	53
Duna jobbpartja	72	5	67	72	5	67
Duna-Tisza köze	63	19	44	64	19	45
Tisza jobbpartja	50	1	49	50	1	49
Tisza balpartja .	55	5	50	54	5	49
Tisza-Maros szöge . . .	42	3	39	42	3	39
Királyhágon túli rész	74	4	70	74	4	70
Fiume	1	1	—	1	1	—
Magyarország .	413	41	372	413	41	372

	Választók száma					
	összesen	th. városi 1900-ban	vármegyei	összesen	th. városi 1909-ben	vármegyei
Duna balpartja .	121.885	3.763	118.122	136.640	4.938	131.702
Duna jobbpartja	203.077	10.203	192.874	220.185	12.396	207.789
Duna-Tisza köze	200.266	74.704	125.562	250.066	101.988	148 078
Tisza jobbpartja	114.964	2.029	112.935	134.537	2.933	131.604
Tisza balpartja .	142.900	9.132	133.768	172.290	13.297	158.993
Tisza-Maros szöge . . .	121.491	9.207	112.284	136.919	11.499	125.420
Királyhágón túli rész	82.342	4.237	78.105	85.706	6.550	79.156
Fiume	2.08 4	2.084	—	2.354	2.354	—
Magyarország .	989.009	115.359	873.650	1.138.697	155.955	982.742

A táblázat adatait v. ö. az 1900. *és* 1908. évi Stat Évkönyv kimutatásaival.

A táblázat adatainak végösszegét tekintve azonnal kitűnik, hogy a városi kerületek és a városi választók között az arány *nem* egyenletes. Vigyük át a kérdéses számokat a megfelelő arányszámokra, s akkor sokkal tisztább képet fogunk nyerni. A városi választókerületek az összes kerületeknek úgy 1900-ban, mint pedig 1909-ben egyaránt 10%-át tették ki. Viszont ezzel szemben 1900-ban 11.6, 1909-ben pedig 13.7%-a jutott az összes választóknak a 41 városi választókerültre. Más szóval ez azt jelenti, hogy átlagban egy-egy városi kerületre több választó polgár jutott, mint a megyei kerületekben. Önként érthetőleg ugyanezt fejezik ki a megyei kerületekre vonatkozó arányszámok is, a mennyiben a választókerületek 90%-ával szemben 1900-ban 88.4, 1909-ben pedig már csak 86.3%-a jutott a választóknak.

Az aránytalanság tehát a fenti adatokból kitetszőleg már 1900-ban fenforgott s habár még számszerűleg nem is mutattunk reá arra a körülményre, hogy a város és vidék közműveltségi állapota milyen eltérést mutat egymástól, enélkül is az arányoknak a városi kerületek rovására való eltolódását eleve kedvezőtlen jelenségnek minősíthetjük. Ezt a viszonyt az egyes országrészek szerint nem tehetjük vizsgálat tárgyává, mivel a városi kerületek fekvése a döntő szempont, az pedig az egyes országrészek szerint egyenletességet nem mutatván, természetesen az arányok is egymástól lényegesen eltérők lesznek. Ehelyett azonban teljesen megmagyarázza a körülményt a következő táblázat, amelyből kitűnik, hogy egy-egy városi, illetőleg vidéki választókerületre átlag hány választó esett, továbbá, hogy a választók hány százalékát tették ki a népességnek.

Országrész	Egy kerületre esett választó					
	átlag	th. város 1900-ban	vármegye	átlag	th. város 1909-ben	vármegye
Duna balpartja .	2.176	1.254	2.229	2.440	1.646	2.578
Duna jobbpartja .	2.820	2.040	2.879	3·058	2.479	3.101
Duna-Tîsza köze .	3.179	3.931	2.854	3.907	5.368	3.290
Tisza jobbpartja .	2.299	2.029	2.305	2.691	2.933	2.686
Tisza balpartja .	2.598	1.826	2.675	3.191	2.659	3.245
Tisza-Maros szöge	2.893	3.069	2.878	3.260	3.833	3.216
Erdély	1.113	1.059	1.115	1.158	1.637	1.131
Fiume	2.084	2.084	—	2.354	2.354	—
Magyarország . .	2.395	2.161	2.419	2.757	2.864	2.749

Országrész	Választók a népesség %-ában átlag	th. város 1900-ban	vármegye	átlag	th. város 1909-ben	vármegye
Duna balpartja . .	6·0	4·9	6·8	6·2	5·5	7·1
Duna jobbpartja . .	6·8	6·9	6·8	7·1	6·6	7·0
Duna-Tisza köze .	6·2	6 8	5·6	6·7	7·8	5·9
Tisza jobbpartja . .	6·9	5·7	7·0	7·5	6·2	7·7
Tisza balpartja . .	6·2	6·2	6·2	6·7	7·3	6·6
Tisza-Maros szöge	6·0	7·5	5·8	6·3	7·7	6·1
Erdély	3·4	6·3	3·4	3·2	7·9	3·1
Fiume	5·5	5·5	—	5·2	5·2	—
Magyarország . . .	6·0	6·3	5·9	6·2	6·8	6·2

Országrész	Választók a 20 éven felüli férfinépesség %-ában átlag	th. város 1900-ban	vármegye	átlag	th. város 1909-ben	vármegye
Duna balpartja . .	26·0	22·5	28·5	26·1	24·5	29·2
Duna jobbpartja . .	28·0	32·0	27·0	27·5	31·9	26·8
Duna-Tisza szöge .	28·0	29·3	24·6	28·3	32·6	24·9
Tisza jobbpartja . .	32·5	30·5	32·8	34·6	34·2	35·1
Tisza balpartja . .	26·7	26·7	28·8	29·0	33·7	28·5
Tisza-Maros szöge .	24·0	34·1	23·5	24·2	33·3	23·6
Erdély	13·3	30·9	13·3	12·7	37·4	12·4
Fiume	26·4	26·4	—	22·0	22·0	—
Magyarország . . .	25·7	29·0	25·7	25 6	31·2	25·6

V. ö. az 1900 és 1908 Statiszt. Évkönyv kimutatásaival.

Tisztán a választók számát tekintve, 1909-ben a városi kerületek mostohább elbánásban részesültek, mint 1900-ban. Amíg ugyanis 1900-ban egy kerületre nagy átlagban 2.161 választó jutott, addig már 1909-re ez a szám felszökik 2.864-re. Igaz ugyan, hogy az emelkedő irányzat a megyei kerületekben is megnyilvánult, de annak mérve távolról sem volt olyan nagy, mint a városi kerületekben. A viszonyt igen áttekinthetően szemlélteti a különbözeti számok egymás mellé aUitása. Nevezetesen általában a választókerületekben átlagban 362-vel volt több 1909-ben a választó, mint 1900-ban. Ezzel szemben amíg a megyei kerületekben az emelkedés ugyancsak átlagban 330-at tett ki, addig a városi kerületekben ugyanakkor 703-as emelkedéssel találkozunk. Alapjában véve ez egy igen természetes folyamat, mivel általában a városok úgy szellemi, mint vagyoni téren bizonyos összpontosító hatást gyakorolnak a vidékre, már pedig az érvényben levő választói jog túlnyomólag a vagyoni, illetőleg a szellemi

censuson nyugodván, önként érthetőleg az emelkedés aránya is annál magasabbra fog felszökni, mentől közvetlenebb N a kihatás. Maga a puszta tény, t. i., hogy a városokban úgy a szellemi, mint a vagyoni census szemben a vidékkel tetemesen emelkedőbb irányzatot mutatott, igen örvendetes, de viszont a képviselőválasztók arányának kedvezőtlenebbé válása szemben a vidékkel, csak annál súlyosabban esik a latba, mivel ennek folytán a városoknak nem adatik meg a mód az őket főleg szellemi fölényüknél fogva megillető irányító politikai tevékenység kifejtésére.

Az ismertetett átlagok pedig még kedvezőbb színben tüntetik fel a viszonyt, mint amilyen a valóság. Az az aránytalanság, ami a választókerületek beosztása terén van, ha nem forogna szóban igen komoly természetű kérdés, mosolyra késztethetne. Ennek igazolására bőven elegendő egy példa. Addig, amíg 1909-ben 19 olyan megyei választó kerület volt, ahol a választók száma a 700-at nem haladta meg s ezek között ismét 5 olyan kerülete van, ahol a választók száma mindössze 100-300, addig az ország szék- és fővárosában, tehát ott, ahol természetszerűleg az egész országnak úgy szellemi, mint anyagi tőkéje elsősorban van képviselve, egy választókerületre 7.872 választó jutott. Ehhez fölösleges minden commentár. Hiába keressük, elfogadható indokot találni nem fogunk. De nemcsak ezt a legélesebb ellentétet, hanem általában a kerületek jelenlegi beosztását, illetőleg annak szembeötlő aránytalanságait époly kevéssé lehetne elfogadhatóan megindokolni, mint a fentebb kiemelt a városi és vidéki kerületek közötti eltérést.

Az elmondottakra való tekintettel fölöslegesnek is tartjuk a kérdés ezen ágával behatóbban foglalkozni, hiszen a jelenlegi beosztásnak tarthatatlansága, mondhatni, a köztudatba ment át s hogy mindeddig azon nem változtattak, az csak annak tudható be, hogy a választói reform küszöbön állván, a kérdés a maga egészében oldható meg a legczélszerűbben.

Térjünk vissza azonban a fenti táblázat százalék arányainak vizsgálatára, ezek segélyével más oldalról is megvilágítva a kérdést. A választók a népesség százalékában 1900-1909-re emelkedett, miként azt már a megelőzőek során is láttuk. Jelenleg nem is ezzel az általános jelenséggel óhajtunk foglal-

kőzni, hanem az arányoknál is azt a megoszlást kell hogy szemügyre vegyük, mely a városi és vidéki kerületeknél mutatkozott. Az 1900-tól 1909-ig bekövetkezett arányeltolódás nagy átlagban a városi kerületeknél 0.5, míg a megyeieknél csupán 0.3%-os. Tehát a választók arányát az összes népesség százalékában tekintve, a városok ismét a rövidebbet húzták, mivel daczára annak, hogy választóiknak aránya szemben a vidékkel nagyobb mérvben emelkedett, képviseltetésük mérve nem változott, illetőleg párhuzamban a vidékkel romlott. De nem csak az egész népesség arányánál, hanem a 20 éven felüli népesség szempontjából is ugyanezzel a jelenséggel találkozunk, t. i., hogy a választóknak az utóbbiakhoz való aránya a városokban nagyobb emelkedést mutatott, mint a megyei kerületekben. Sőt nem is fejeztük ki magunkat helyesen, midőn nagyobb emelkedésről szólottunk, mivel, ha tisztán csakis az arányt tekintjük, akkor úgy áll a helyzet, hogy az a megyei kerületekben 0.1%-al csökkent, míg ellenben a városiakban 2.2%-alemelkedett. A szóban forgó arányok tehát teljes összhangban állanak s azt a benyomást, melyet az absolut számok révén nyertünk, csak még inkább megerősítik. Az egyes országrészek úgy itt, mint ott, lényeges eltérést mutatnak egymástól. Messze vezetne azok egyenkinti taglalása s ezért csakis egyes szélsőségekre fogunk rámutatni. Így például, míg Erdély vidéki kerületeiben a népességnek csak 3.1% bírt választói jogosultsággal, addig a városiakban 7.9%. Hasonló volt a helyzet, ha nem is nagy eltérés rçellett, kivéve a Duna mindkét partját és a Tisza jobb partját, az összes többi kerületben. Az utóbb említettek az ellenkező péídát mutatják s itten a szélsőséget a Duna bal partja képviselte, ahol szemben az 5.5-es városi arány nyal, a megyei 7.1 volt. Mindezen aránytalanságok önként érthetőleg egyaránt a kerületek mai felosztására vezethetők vissza, aminek elkerülhetetlen kifolyását képezik az olyan példák, amelyek úgy a megyei, mint a városi kerületek között fellelhetők. Ezúttal szintén csak a szélsőségeket említve 2 olyan megyei kerülettel szemben, ahol a választók száma a 200- at nem haladta meg, 3 olyan kerület volt, a hol az a 7.000-en felül emelkedett. A városiaknál pedig, amíg 3 kerületben a választók Száma 1.000-en alul maradt, addig 4-ben a 7.000-et meghaladta.

Az aránytalanságot, illetőleg a 20 éven felüli népesség és a választók egymáshoz való viszonyát tekintve sem volt más a helyzet a főjelleg szempontjából, kivéve, azt, hogy itt már csak 2 országrész, nevezetesen a Duna balpartja és a Tisza jobbpartja voltak olyanok ahol a megyei arány a városit meghaladta. A szélsőséget ismét Erdély képviselte 37,4%-os városi és 12.4%-os megyei arányszámmal. Ezeknél az arányeltéréseknél azonban, amelyek a táblázatból kitetszőleg főbb vonásokban ugyanazt tükrözik vissza, mint az össznépesség százalékszámai, sokkal fontosabbnak tűnik fel az a körülmény, hogy habár végeredményben az arány a városi kerületekben 1900-al szemben emelkedett, nevezetesen 29'0-ről 31.2%-ra, ez az emelkedés egyáltalán nem volt általános. Legfeltűnőbb a visszaesés Fiúmében, ahol 4.4%-ot tett ki, már a Tisza-Maros szögén a csökkenés 0.8, a Duna jobbpartján pedig mindössze 0.1% volt. Viszont feltűnő magas az emelkedés Erdélyben 7.4 és a Tisza balpartján 7.0%, ellenben mérsékeltebb növekedéssel találkozunk a Tisza jobbpartján 3.7, a Duna-Tisza közén 3.3 és végre a Duna balpartján 2.0%-al. A megyei kerületekben távolról sem ilyen magasak a szélességek, mivel a mutatkozott legmagasabb emelkedés a Tisza jobb partján 2.3, a legerősebb csökkenés pedig Erdélyben 0.9% volt.

A városi és vidéki kerületekre nézve mondottakat igazára csak akkor fogjuk mérlegelhetni, ha azokat egybevetjük a rendelkezésre álló közművelődési adatokkal.

Az írni és olvasni tudás az a legalacsonyabb mérték, melyet a közműveltség elbírálásánál alapul vehetünk. Kielégítőnek a keresett jelenség· alapos megítélésére több szempontból nem mondható, viszont azonban a fenforgó viszonyok között magasabb mérték alkalmazása részben keresztülvihetetlen, részben pedig czélszerűtlen volna. A szorosan vett iskolázottságból eredő szellemi fölény nem kizárólagos képviselője a nemzet műveltségi fokának. A választói jogosultság csak egy minimális szellemi censushoz köthető, ami alaposan feltételezhetőleg képesíti az illető állampolgárt arra, hogy adott esetben legmagasztosabb polgári jogát a a nemzet javára, nem pedig önző czélok szolgálatára, önállóan gyakorolni tudja. A választói jogosultságra koruknál

fogva igényt tartható állampolgárok már az általános tankötelezettség aegise alatt nőttek fel s ennek folytán a legkézenfekvőbb az általános mértéket ezt illetőleg ebből a kötelezettségből folyólag meríteni. Önként érthetőleg ez az alap elvileg az általános választói jogosultsághoz kellene, hogy vezessen, manapság azonban ettől még elég távol állunk, úgy hogy ez idő szerint gyakorlati értékkel biró mérték gyanánt csupán az írni és olvasni tudás jöhet tekintetbe. Az írni és olvasni tudás elterjedettségét s az e téren mutatkozott fejlődést alábbi adatok szemléltetik.

Irni és olvasni tudott	1880-ban	1890-ben	1900-ben
Az összes polgári népességből	36·4%	44·5%	51·4%
A férfiak közül	42·9%	50·1%	56·4%
A nők közül	30·1%	39·0%	46·7%

Az említett adatok közül tekintettel arra, hogy nálunk a nők választói jogának kérdése komolyabb alakban még nem merült fel, a férfiakra vonatkozó adatok azok, melyek közelebbről érdekelnek, a haladás kétségtelen, de viszont az is kiviláglik, hogy közművelődésünk még mindig fölöttébb sok kívánni valót mutat. A 20 év alatti 13.5%-os emelkedés mélyebb részletezés nélkül szembe állítva a választók arányával a népesség százalékában, ami miként láttuk, 1-2 tized százalékos ingadozástól eltekintve, kérdéses időközben stagnált, kétségkívül egy hatalmas indok a választói jogosultság mai alapjainak megváltoztatása mellett. A reform indokolt voltát a részletezés sem fogja megdönteni, viszont azonban egészen más színbe helyezi, mivel, ha az írni és olvasni tudás százalék számát az egyes korcsoportok szerint vesszük szemügyre, azzal az igen természetes jelenséggel találkozunk, hogy az írni és olvasni tudás aránya az idősebb korcsoportoknál, habár fokozatosan, mindazonáltal hatalmas mértékben alászáll. Ennek igazolására legyen elegendő az 1900-iki népszámlálás adataink ideiktatása. A 10-10 éves korcsoportok szerint mondott időben írni és olvasni tudott az összes népesség százalékában

20-29 éves	76.8
30-39 »	69.8
40-49 »	63.5

50-59 éves 58.6
60-69 » 50.3
70-79 » 45.1
80 éven felüli és ismeretlen korú……37.2

Ez a körülmény tehát az általános mérték alkalmazhatóságát fölöttébb megnehezíti. Ezen adatok segélyével ne is ki sértsük meg az összevetés eszközlését, mivel az a kívánt eredményre nem vezethet. Az általános tankötelezettség minél tökéletesebb megvalósítása mellett a fiatal nemzedékek aránya az idősebbekével szemben mind magasabbra fog felszökni. Hogy az írni és olvasni tudók aránya a választók számarányával párhuzamosan nem haladt, ahhoz kétely nem fér, s mentől fiatalabb nemzedék aránya vétetik az összevetés alapjául, annál nagyobb lesz az aránytalanság. Sajnos a közművelődésre vonatkozólag jelenleg rendelkezésre álló adatok még arra sem elegendők, hogy történelmi értékkel biró összevetést eszközöljünk. Az azelőtti népszámlálások tudvalevőleg nem is czélozták az oly irányú adatgyűjtést, mely a választói jog arányainak megítélhetése végett foganatosíttatott volna. Sőt ezt illetőleg még az 1904. évi részleges népszámlálásnak jelezhető összeírás sem alkalmas alapos következtetések vonására, mivel egyrészt hiányos, másrészt és főleg pedig azért, mivel az azóta eltelt idő a közművelődés arányának rohamos emelkedése, továbbá a kivándorlás egyenetlensége stb. folytán oly nagyarányú eltolódásokat eredményezett, hogy az említett adatok ma már ebből a szempontból elavultaknak tekintendők. Az akkori 20 évnél idősebb népesség az ma már a későbbi s ami kérdésünk szempontjából a legnevezetesebb azon nemzedékek közé sorolandó, amelyek már újabb s az azelőttiek írni-olvasni tudó arányát tetemesen meghaladó nemzedék által egészíttettek ki. A mondottakra való tekintettel az említett adatok közül ide csak azokat fogjuk iktatni, melyek azt a nagy aránytalanságot hivatottak szemléltetni, amely hazánkban az 1903-iki összeírás alkalmával az egyes nemzetiségek között az írni-olvasni tudást illetőleg fen forgott.

A 20 éves és idősebb népességből írni és olvasni tudott [1])

[1]) V. ö. dr. KENÉZ B. Magyarország népességi statisztikája. C. m. 81. l.

a magyarok közül . .	81.0%	a ruthének közül . .	14.4%
a németek közül . .	86.7%	a horvátok közül . .	73.0%
a tótok közül. . . .	71.2%	a szerbek közül . .	56.9%
az oláhok közül . . .	29.0%		

Az 1910. évi népszámlálás, amelynek kérdőpontjai között[1]) már szerepelnek olyanok, amelyek tudakolása részben a választói reformra vezethető vissza, már alkalmas lesz arra, hogy éppen a jelenleg keresett viszonyra kellő világosságot vessen. Ezért magunk részéről is fölöttébb indokoltnak tartjuk azon aggodalmakat, amelyek a reform megalkotásának siettetésével szemben tápláltatnak, mivel a sötétben való tapogatódzás általában, főleg azonban egy ilyen természetű nagy horderejű kérdésnél sok veszedelmet rejt magában.

A közművelődés állapotát feltüntető régebbi adatok közül nem mellőzhetjük azoknak felemlítését, amelyek újabb támtámpontot nyújtanak arra nézve, hogy a választói jogosultság kérdése a reformra megérett. Nevezetesen, ha egymásmellé állítjuk azokat az arányszámokat, amelyek az írni és olvasni tudás elterjedtségét az egyes országrészek és az azok területén fekvő törvényh. városok területén a különböző korosztályok szerint az 1900. évi népszámlálás alkalmával megmutatják, akkor ujolag látni fogjuk azt, hogy a jelenlegi jogállapot a városok culturális fölényével össze nem egyeztethető· Föntebb már láttuk, hogy városaink képviseltetése, szemben a természetszerűleg alacsonyabb culturfokot mutató vidékkel mostoha elbánásban részesült. Ha tehát már ezen az alapon, t. i. ahol csupán a kerületeknek a választókhozi aránya vétetett irányadóul, a városok rövidséget szenvedtek, mennyivel szembeötlőbb lesz az indokolatlan elbánás, ha a városok kellő képviseltetésének jogosultsága az általános műveltség magasabb voltának szilárd talajára helyeztetik.

Az alábbi táblázat adatainak figyelmes áttekintése, ha leküzdjük az aránylag sok szám szemlélése iránti ellenszenvet, Jgen jellemző világot vet a kérdéses jelenségre.

Az 1900. évi népszámlálás alkalmával írni és olvasni tudott az ország férfi népessége közül százalékban[2]) a

[1]) V. ö. Közgazd. Szemle. XXXIV. évf. 44. k. 1-2. sz. Vízaknai A. Az 1910. év végén tartandó magyar népszámlálásról szóló czikkét.

[2]) V. ö. Magy. stat. közlem. 27. 1900. Népszámlálás X. 156-159. 1.

	12—14.	15—19,	20—29,	30—39,	40—49,	50—59,	60—69,	70—79,	80
	éven felüli éves korban levők közül								
Duna bal partján .	87·5	86·5	85·4	80·9	74·0	68·5	56·4	49·2	42·4
Selmecz- és Bélab.	92·3	92·6	89·8	83·0	80·0	76·2	72·6	73·9	75·0
Pozsony	97·9	98·0	95·5	93·5	89·7	88·4	84·3	82·5	75·7
Duna jobb partján	92·5	91·6	90·1	85·2	80·5	76·9	68·5	62·2	53·0
Pécs	97·9	97 3	93·2	87·9	83·3	77·4	70·7	70·8	70·4
Győr	97·5	97·6	96·0	94·0	91·3	86·7	84·5	81·4	82·3
Komárom	98·3	96·9	95·4	89·6	88·5	84·2	72·0	77·2	81·6
Sopron . . .	97·9	97·4	95·5	94·4	92·7	93·0	90·3	87·8	87·5
Duna—Tisza közén.	88·5	88·2	86·8	81·2	74·6	70·0	60·5	55·7	48·6
Baja	94·5	93·2	85·9	77·9	71·7	62·2	63·9	64·7	61·9
Szabadka	69·1	66·9	64·8	57·9	49·4	39·2	34·8	29·7	24·2
Ujvidék	92·0	89·8	85·3	78·9	77·8	70·6	61·9	56·6	56·5
Zombor	69·8	70·9	67·7	58·1	51·9	43·7	33·1	30·5	23·1
Hódm.-Vásárhely .	93·4	92·7	91·2	82·8	78·2	76·8	68·8	61·6	61·1
Szeged	92·5	89 7	86·6	76·3	78·4	62·3	53·3	44·6	36·7
Budapest	98·0	98·0	94·6	92·4	90·2	90·1	85·8	84·9	79·6
Kecskemét . . .	87·7	87·4	82·2	70·9	62·4	67·7	50·7	50·2	51·7
Tisza jobb partján	77·8	76.0	73·8	66·8	62·1	54·0	43·5	38·6	28·8
Kassa	95·3	96·3	83·9	84·7	82·5	81·1	75·0	76·1	72·5
Tisza bal partján .	64·0	63·8	63·5	56·0	52·4	49·5	44·9	41·1	33·2
Nagyvárad . . .	93·8	93·4	80·0	82·0	78·1	77·3	75·0	71·2	81·9
Debreczen	91·3	93·6	91·9	88·0	82·4	78·0	74·3	73·6	70·9
Szatmár-Németi .	92·5	91·5	81·8	83·7	78·8	76·1	72·0	76·8	59·6
Tisza—Maros szög.	75·7	71·6	68·7	62·6	56·1	49·2	39·0	35·8	28·9
Arad	91·1	91·1	82·3	80·7	71·3	69·0	66·6	55·7	51·6
Temesvár	96·1	94·4	87·0	84·3	78·8	77·1	73·3	75·2	71·4
Versecz	94·2	89·0	80·7	78·8	72·9	72·5	58·4	57·6	49·3
Pancsova	91·8	89·1	88·7	78·9	72·5	66·9	62·3	55·7	48·2
Királyhágóntúl . .	62·4	57·4	57·6	49·2	39·4	34·1	28·6	24·5	19·0
Kolozsvár	87·7	87·9	76·6	79 7	74·5	73·5	67·5	61·4	64·4
Marosvásárhely .	94·8	92·8	70·0	83·1	78·8	76·4	64·4	61·1	65·1
Fiume	78·7	77·3	76·8	69·8	63·5	58·6	50·3	45·1	37·2

Ha minden más, a közműveltség állapotát jellemző körülményt, a melyek értékes kimutatása amúgy is csak az új népszámlálás adatainak részletes feldolgozása után fog lehetővé válni, tekinteten kívül hagyunk, már egymagában az írni és olvasni tudás elterjedtségét mutató fenti táblázat adatai is elég bizonyítékot szolgáltatnak arra nézve, hogy a választójog és ezzel kapcsolatosan a városok képviseltetésének mai rendszere gyökeres változtatást igényel. A táblázatban foglalt legfiatalabb korcsoport (12-14 évesek), a kik 1900-ban, vagyis

az összeírás alkalmával még gyermeksorban állottak, most már koruknál fogva a választópolgárok között foglalhatnának helyet. Már pedig ennél a nemzedéknél még nagyobb az ellentét a vidék és város közműveltségi aránya között, mivel éppen a városok voltak azok a culturtényezők, a melyek az írni-olvasni tudás országos átlagának emelési munkájából az oroszlánrészt elvégezték. Ezeknek magas átlaga javítja meg, úgy ahogy, az egyes országrészek átlagát, a minek különválasztott szemléltetésétől a hosszadalmasság kerülése végett czélszerűnek tartottuk ezúttal eltekinteni. így is elég nagyok az ellentétek, úgy hogy semmi szükség sincsen a szoros értelemben vett vidéki átlagok külön kiemelésére. Eltekintve egy-két várostól (Szabadka, Zombor, Fiume), a mai 20-24 éves városi polgárok 88-98%-a tud írni és olvasni. Sőt a táblázatban felsorolt 25 város közül 20-nak aránya a 90%-ot meghaladta. 6 városunkban 97% százalék fölé emelkedett az írni és olvasni tudók százaléka, úgy hogy ezeket az arányokat véve tekintetbe, a legszebb reménynyel nézhetünk a közel jövő fejlődése elé, a mikor t. i. az újabb nemzedékek városainkban az Írástudatlan elemet mind nagyobb mértékben fogják pótolni. Ezzel szemben pedig azt látjuk, hogy a szóban forgó korcsoportnál a városi kedvező arányokat magukba foglaló országrészi átlagok ennek daczára messze mögötte maradnak a tiszta városi átlagoknak. Csupán egy országrész, a Duna jobbpartja haladta meg a 90%-ot (92.5), viszont itten a legkedvezőtlenebb városi átlag is 97.5 % (Győr) volt. Mellőzni fogjuk az összesek felsorolását, hanem csupán az egészből kiragadott egy-két fölöttébb jellemző ellentétre óhajtunk rámutatni. Legnagyobb volt az eltérés 32.4% a Királyhágóntúli rész és Marosvásárhely, továbbá a Tisza balpartja és Nagyvárad között 29.8%.

A ki könnyen áttekinthető benyomást óhajt nyerni a város és vidék műveltségi fokának elütő voltáról, az ne sajnálja a fáradságot és vessen egy pillantást az általános műveltség elterjedését mutató térképre.[1]) A városok a vidék sötét alapjából mint világító oasisok tűnnek elő. Ennek daczára ezek a városok, vagyis helyesebben mondva az összes választókerü-

[1]) L. Magy. stat. közi. 27. 1900. Népszámlálás X-XVIII. sz. térkép.

leteknek 10%-át kitevő városi kerületek, az összes választóknak 13.7%-át foglalták magukban. Hogy a kerületek ilyetén beosztása mellett a szellemi fölényt méltán megillető megbecsülésről szó nem lehet, az további magyarázatot nem igényel.

Ha az 1910. évi népszámlálás kérdései alapján majd felvilágosítást fogunk nyerni a felől, hogy a magasabb műveltséggel, illetve iskolázottsággal birok közül (t. i. a középiskola 4 osztályát végzettek, illetőleg érettségit tettek) hány százalék esik a vidékre és viszont a városokra, akkor fogjuk csak igazán látni azt, hogy hol tömörül a szellemi fölény, s hogy a censusos választásnál a szellemi censusnak főleg a város, a vagyoni censusnak pedig ellenkezőleg, inkább a vidék felé kellene gravitálnia.

Alig hisszük, hogy a választói reform a szorosan vett általános választói jog alapjára helyezkedvén, a censust teljesen kiküszöbölhetné, de viszont a mai állapot változtatást igényelvén, az új alapok olyanok kell, hogy legyenek, a melyek a szellemi census kívánalmaival arányban állanak.

Fordítsuk most már figyelmünket egy más viszonylatra, a mi ugyancsak érdekes világot vet kérdésünkre, nevezetesen hogy a népességnek foglalkozás szerinti tagoltsága és választói jogosultság jogczíme közötti arányok a társadalom egyes rétegeit a választói jog gyakorlása terén mily mérvű képviseltetéshez juttatták?

Önként érthetőleg e tekintetben csupán a férfi népességre lehetünk tekintettel. A foglalkozási ágak szerinti megoszlás vizsgálata szempontjából elegendőnek véljük az 1900-iki népszámlálás adatainak szemléltetését s erre való tekintettel az alábbi táblázatba csak ezeket a számokat állítottuk egymás mellé, a főadatokhoz egyúttal hozzácsatolva a kereső férfiak százalék arányának kimutatását is, ami éppen a választói jogosultság foglalkozás szerinti reális megoszlása szempontjából a kérdésre igen jellemző világot vet.

A hivatalos kimutatás szerint Magyarország férfi lakosságának foglalkozási ágak szerinti megoszlása volt[1])

[1]) V. ö. Magyar Statiszt. közlemények. 27. 1900. Népszámlálás X. 174-175. lap.

Foglalkozási ág	1890-ben Szám	1890-ben Férfi népesség %-ában	1900-ban Szám	1900-ban Férfi népesség %-ában	A kereső férfiak %-a 1890-ben	A kereső férfiak %-a 1900-ban
Mezőgazdaság és kertészet	5,364.906	71·0	5,559·828	66·4	69·7	66·3
Őstermelés egyéb ágai	61.877	0·8	69.723	0·8	0·8	0·8
Őstermelés összesen	5,426.783	71·8	5,629.551	67·2	70·5	67·1
Bányászat és kohászat	67.125	0·9	88.049	1·1	0·9	1·0
Ipar	1,019.543	13·5	1,273.023	15·2	14·6	15·9
Kereskedelem és hitel	207.008	2·7	·267.678	3·2	2·8	3·1
Közlekedés	109.028	1·4	207.753	2·5	1·4	2·2
Bányászat, ipar és forgalom összesen	1,402.704	18·5	1.836.504	22·0	19·7	22·2
Közszolgálat és szabad foglalkozás .	206.958	2·4	261.552	3·1	2·7	3·0
Véderő	101.672	1·4	121·152	1·5	2·1	2·2
Külön megjelölés nélküli napszámos	228·531	3·0	283.000	3·4	2·9	3 2
Házi cseléd . . .	20.464	0·3	45·469	0·5	0·4	0·6
Egyéb és ismeretlen foglalkozás . . .	175.791	2·3	195.591	2·3	1·7	1·7
Magyarország összesen	7,562.903	100·0	7,698.961	100·0	100·0	100·0

Az idézett táblázat egymagában alig nyújt módot kérdésünket érdeklő érdemlegesebb következtetések levonására s ezért czélszerűbb mindjárt azokat az adatokat is ide iktatni, amelyek a fentebbiekkel párhuzamosan, illetőleg az eszközlendő összevetések segélyével már igen jellemző világításba fogják a kereseti viszonyt helyezni.

Miként fentebb említettük a választói jogosultság jogczíme az a nevezetes tényező, mely kapcsolatba hozva a népesség foglalkozás szerinti megoszlásával, habár nem is az összes részletekre, de legalább is az egyes főfoglalkozásokra fényt vet azt illetőleg, hogy az egyes főfoglalkozási csoportok és viszont az ahhoz tartozóknak a választói jogosultságban való részesedési aránya mennyiben állanak összhangban egymással.

A jogczím megoszlását mutató táblázatnál azonban már nem elégedhetünk meg csupán két évtized adatainak vizsgálatával, mivel akkor le kellene, hogy mondjunk a fejlődés tanulmányozásáról. Már pedig éppen ennél a pontnál az alig nélkülözhető s erre való tekintettel elkerülhetlenül szükségesnek tartottuk legalább is az 1880-iki adatokig visszamenni.[1])

Az év, amelyre az összeírás szól	Választók száma	A választók megoszlása a jogosultság alapja szerint: Régi jog	Földbirtok	Házbirtok
1880.	819.160	96.809	537.301	23.511
%	100·00	11·81	65·61	2·87
1890.	846.202	61.190	567.196	25.003
%	100·00	7·23	67.02	2·96
1900.	989.009	41.041	642.469	40.270
%	100·00	4.15	64·96	4·08
1909.	1,138.697	24.995	712.128	45·048
%	100·00	2·19	62·54	3·96

Az év, amelyre az összeírás szól	A választók megoszlása a jogosultság szerint: Az 5%-ban foglalt föld- és házbirtok együtt	Jövedelem	Értelmiség	A füstök utáni községi képviselet
1880.	4.926	100.480	52.752	3.381
%	0·60	12·26	6·44	0·41
1890.	4.807	122.919	61.405	3.682
%	0·57	14·53	7·26	0·43
1900.	6.580	183.612	70.977	4.060
%	0·65	18·57	7·18	0·41
1909.	9.877	250.638	90.856	5.155
%	0·87	22·01	7·98	0·45

A fenti táblázatba a teljesség kedvéért kénytelenek voltunk az összes jogczímeket felvenni, annak daczára, hogy a szóbanforgó két táblázat adatainak összevetésénél az összes rovatokat nem fogjuk felhasználhatni. Nevezetesen sem a régi jogon, sem pedig a füstök jogczímén alapuló választói jogosultság nem teszi lehetővé a foglalkozással való összevetést s így ez a még 1909-ben is együttvéve mindig majdnem 3%-ot kitevő csoport a további fejtegetésből ki kell, hogy

[1]) A táblázat adatait v. ö. Magyar Statisztikai Évkönyv XVI. 1908. 420. lap.

kapcsoltassék. Fájdalom, a többi jogczím alapján kialakult csoport sem nyújt a foglalkozással való összevetésre oly értelemben vett biztos támpontot, hogy egy bizonyos foglalkozást űzők föltétlenül egy és ugyanazon jogczímen bírnának a választói jogosultsággal. Ily értelmű összevetést a rendelkezésre álló adatok segélyével nem áll módunkban eszközölni s habár kétségtelenül csupán ez úton nyerhetnénk igazán mély belepillantást a választói jogosultság társadalmi megoszlásának kérdésébe, az ezen részleteket kényszerűségből mellőző összevetés sem lesz fogyatékosságai daczára értéktelennek minősíthető, mert legalább főbb vonásokban tájékoztat az iránt, hogy az egyes főfoglalkozási ágak részesedése mily mérvű s visszamenőleg tekintve a kérdést milyen irányú volt a fejlődés, illetőleg minő arányeltolódások észlelhetők.

Vizsgáljuk egyenként a három fő jogczímet, u. m.: a birtokot, jövedelmet és értelmiséget, illetőleg az ezekkel czörrespondeáló főfoglalkozási ágak arányszámait.

Az összevetés szempontjából a birtoknál nehézségekbe ütköznék a három jogczímnek, t. i. föld-, házbirtok és a kettő együttvéve, úgy külön-külön való, mint pedig együttes tekintetbe vétele, s az reális eredményre amúgy sem vezethetne. Ugyanis amíg a házbirtokosságot nem minősíthetjük egy olyan főfoglalkozási ágnak, mely a társadalmi tagoltság szempontjából kérdésünket közelről érintő bizonyos jellegzetességet rejtene magában, nem is említve azt, hogy a házbirtokosság a gyakorlatban a legtöbb esetben más szorosabb értelemben vett foglalkozással kapcsolatban jelenik meg, addig viszont a Választói jogczímet adó föld- és házbirtok együttes fenforgása esetében gyakorlati értékkel még kevésbbé áll módunkban megállapítani a főfoglalkozást, még akkor sem, ha ezek mellett más foglalkozás nem is jelentkeznék. Ezekre, s a még ezeken kivül felhozható számtalan más indokra való tekintettel elegendőnek véljük csupán a földbirtok szempontjából eszközölni az összevetést, amire a fősúlyt fektetni csak annál is indokoltabbnak látszik, miután éppen a földbirtok révén juthatunk ahhoz a nagy nevezetességgel bíró szembeállításhoz, amely a vidék és város képviseltetési aránya között ebben a megvilágításban jelentkezik. Az ilyetén eljárást mindenesetre megengedhetővé teszi az a körülmény is, hogy kerekszámban

62%-kal szemben alig 5% kapcsoltatik ki, s ez utóbbiból is majdnem 1%-ot tett ki a föld és házbirtok együttes jogczíme. Ezek az adatok azonban az 1909-iki összeírás eredményét mutatják, s ezért az összevetésnél azokat nem fogjuk használhatni, hanem az 1900-iki adatokat vagyunk kénytelenek alapul venni, miután a foglalkozási statisztikánk adatai is arra az időpontra vonatkoznak. Szemben 1909-el a helyzet főleg abban változik, hogy a földbirtok jogczímének aránya tetemesen magasabb, nevezetesen 1900-ban 64.96% volt s ez az összevetést mindenesetre megkönnyíti. Ezzel szemben ugyanakkor a férfi népesség 67.2%-ának volt főfoglalkozása az őstermelés. A két arányszám közötti különbözet, 2.2%, tünteti fel azt az eltérést, ami a nép foglalkozás szerinti tagoltsága és a választói jogosultságban való részesedése között fennállott. Hogy a különbözeti szám a tárgyalandó főfoglalkozásoknál minő változatot mutatott, azt alább látni fogjuk, s akkor belebocsátkozhatunk annak bírálatába is, egyelőre azonban idevonatkozólag vessünk egy pillantást az 1890-iki állapotra. Akkor 71.8%-kal szemben 67.0% állott, ami 4.8% különbözetet jelent. Vagyis a választói jogosultságban való részesedés aránya, annak daczára, hogy a foglalkozás szerinti eloszlás arányszáma csökkent, határozott javulást mutatott. Mindenesetre érdekes jelenség, hogy amíg a földbirtok alapján választói jogosultsággal birok aránya 1890-től kezdődőleg, fokozatosan és pedig eléggé tetemesen csökkent, ugyanis 67.0%-ról leszállott 62.5%-ra, addig úgy a házbirtoknál, mint pedig a föld- és házbirtok együttes czíménél 1880-tól kezdődőleg emelkedő irányzattal találkozunk. Előbbinél a 2.9%os arány, eltekintve az 1909-iki 0.l%-os visszaeséstől, kerekszámban 4%-ra, utóbbinál pedig 0.6%-ról, illetőleg az 1890-iki 0 57%-ról 0.87%-ra emelkedik fel.

Tárgyunk körén kívül esnék ebből valamelyes közgazdasági következtetést levonni, annyit azonban megállapíthatónak vélünk, hogy ez a térvesztés az ország közgazdasági átalakulásával kapcsolatban áll. Ezúttal minket mindebből leginkább az érdekel, hogy úgy a földbirtokos osztály térvesztesége, mint pedig a régi jog rovatánál mutatkozó fölöttébb tetemes csökkenés azon csoportok arányának javára esett, amely csoportok választóinak zöme a városi népességhez tartozik. A

mondottak inkább kitűnnek még, ha az egyes csoportok szerinti vizsgálódást tovább folytatjuk.

A jövedelem alapján választói jogosultsággal birok nagy része a városi lakosságból került ki. E csoport igen különböző foglalkozású egyéneket egyesít magában, a súlypont a választói jogosultság elnyerhetése szempontjából nem a foglalkozásra, hanem tisztán a jövedelemre esvén. Ennek folytán itten sem mehetünk bele a szorosabb értelemben vett foglalkozás szerinti részletes vizsgálódásba, hanem összefoglalva azon foglalkozási ágakat, amelyekből együttvéve kerül ki a választók szóban forgó csoportja, nevezetesen a statisztika összefoglalását tartva szem előtt, a bányászat ipar és forgalommal foglalkozók arányszáma lesz az összevetésnél alapul veendő. Igaz ugyan, hogy az említetteken kívül még más foglalkozást űzők is bírhatnak választói jogosultsággal a jövedelem czímén, itt azonban már ismételten egyrészt igen nagy nehézségbe ütköznék a pontos megállapítás, másrészt pedig az elérhető eredmény alig változtatna a keresett jelenség jellegén.

A szóbanforgó arány 1890-ben, illetőleg 1900-ban 18.5 és 22.0%-ot tett ki. Ezzel szemben a jövedelem alapján választói jogosultsággal birok az összes választók 18.57, illetőleg 22.01%-át tették ki. Kerekszámban összevetve az arányokat, azok megegyeznek s ha az összevetett alapszámok nem hagynának fenn kívánni valót, akkor azt! mondhatnók, hogy a kérdéses csoportnál a; népesség foglalkozás szerinti tagoltsága és a választói jogosultságban való részesedése fölöttébb méltányos. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról a már fentebb kiemelt körülményről, hogy a jövedelem alapján választói jogosultsággal birok nem csupán a szoros értelemben vett bányászat, ipar és forgalom foglalkozási csoportjába soroltak közül kerülnek ki, hanem a tőkepénzesek, stb. más foglalkozásúak is ugyancsak azonos jogczímen, vagyis jövedelmük alapján jutnak választói jogosultságukhoz. Ennek tekintetbe vétele kétségtelenül arányeltolódást von maga után, úgy hogy végeredményben a fentebb megegyezőnek jelzett arányok a valóságban nem fedik teljesen egymást. Ennek daczára jelen esetben mégis az arányok eléggé kedvező alakulásáról beszélhetünk, mivel mindaddig az arányok teljes egyenletesége kizártnak tekintendő, ameddig olyan jog-

czímek is fönnállanak, amelyek ilyen szempontból a társadalom foglalkozás szerinti tagoltságából eredő csoportok egyikébe sem illeszthetők bele. Nevezetesen a régi jog és a füstök utáni községi képviselet fennállása az arányok némi eltolódását föltétlenül maga után kell, hogy vonja s habár ezen jogczímek együttvéve 1909-ben mindössze 2.64%-ot tettek ki, az észlelt aránytalanságok részben már meg vannak magyarázva.

A jövedelem jogczíménél mindenesetre igen figyelemre méltó az arányfejlődési folyamat. 1880-tól kezdődőleg a 10-10 éves periódusok szerint, illetőleg 1909-ig folytonosan emelkedő irányzatot mutatott: 12.26, 14.53, 18.57 és végre 22.01%. Itt tehát határozott és fokozatos térfoglalással állunk szemben, ellentétben a földbirtokkal, ahol miként láttuk, ha nem is teljes egyenletességgel, mindazonáltal végeredményben a fokozatos térveszteség jelentkezett. De ami ennél talán még nagyobb jelentőségű, addig amíg a földbirtoknál a veszteség 1880-tól 1909-ig 3.7%-ot tett ki, ugyanakkor a jövedelem jogczíménél az emelkedés 9.75% volt, amit főleg azon a réven érhetett utói, hogy a természetszerűleg rohamosan apadó régi jogczím felszabadult arányát a jövedelem jogczíme a maga részére lefoglalta. Ebben örvendetes jelenséget látunk, mivel az ország iparosodásának jelével állunk szemben s az e felé való hajlás nálunk csak kívánatosnak jelezhető, közgazdasági életünk túlnyomó egyoldalúságából származó hátrányokat lévén hivatva kiküszöbölni.

Az értelmiség jogczíménél az összevetés szempontjából újabb nehézségre bukkanunk. A foglalkozási statisztika ugyanis önként érthetőleg csupán a foglalkozásra lehet tekintettel, figyelmen kívül hagyva adott esetben azt, hogy a foglalkozással mennyiben párosul a szorosabb értelemben vett értelmiség. A közszolgálat és a szabadfoglalkozás az értelmiségnek csak azt a részét foglalja magában, akik szellemi tőkéjüket nem egy más jellegzetességgel bíró foglalkozási ágban, pld. az őstermelés körében kifejtett munkájuk révén kamatoztatják. Mindezek tehát ebből a csoportból kiesnek s a szorosabb értelemben vett értelmiség csoportjának pontos megállapítására a rendelkezésre álló statisztikai adatok módot nem nyújtanak. Az 1910-iki népszámlálás feldolgozása,

Amiként azt már fentebb kiemeltük, ezen a hiányon segíteni fog, amennyiben az értelmiséget függetlenül a foglalkozási csoporttól kutatás tárgyává tette a felvétel. Az így nyert adatok már alkalmasabbak lesznek arra, hogy az értelmiség az értelmiség jogczímén gyakorolt választói jog arányával összevetessenek, habár a fogyatékosság így sem lesz kiküszöbölhető, mivel még mindig egy igen tekintélyes csoport marad fenn, akik daczára a magasabb értelmiségi foknak nem ezen a jogczímén, hanem más alapon fognak a választók névjegyzékébe felvétetni, önként érthetőleg feltételezve a censusos rendszer fentartását.

A rendelkezésre álló foglalkozási statisztika alapján tekintve a kérdést, a közszolgálat és szabad foglalkozást űzők csoportja a férfi népességnek 1890-ben 27, 1900-ban pedig 3.l%-át tette ki. Ezekkel az arányokkal lennének tehát szembeállítandók az értelmiség jogczímén összeírt választók arányai, amit azonban tekintettel az elmondottakra, mellőzendőnek vélünk és pedig annál inkább, mivel egy ilyenszerű összevetés nem látszik elegendő támpontot nyújtani értékes következtetések levonására. Tekintsünk tehát el ez esetben a foglalkozási adatokkal való összevetéstől, és nézzük csupán a választói jogosultság megoszlására vonatkozó arányokat s az itt észlelhető fejlődést vessük össze megfelelőbb adatok hiányában az általános műveltség előhaladását visszatükrözni hivatott írni és olvasni tudás fejlődésének arányaival.

Az értelmiség jogczímén választói jogosultsággal bírt az összes választóknak 1880-ban 6.44%-a, 1890-ben 7.26%-a, 1900-ban 7.18%-a és végre 1909-ben 7.98%-a. A térfoglalás a lefolyt 30 év alatt tehát mindössze 9.54%-ot tett ki, ami így egymagában is fölöttébb csekélynek minősítendő, s csak még inkább ilyenné válik, ha melléje állítjuk egyrészt az aránynövekedést, mely a jövedelem jogczíménél mutatkozott, másrészt pedig azt a százalékemelkedést, mely 1880-1900 az írni és olvasni tudás terén észlelhető. A számok tanúsága szerint l.54%-nyi emelkedéssel szemben 9.57, illetőleg 13.5% növekedés mutatkozott. Az összevetés eredménye alig hagy fenn kétséget az iránt, hogy indokolatlan aránytalansággal állunk szemben, s hogy ennek alapja az értelmiség nem kellő méltánylásában keresendő, mivel különben nem

volna megmagyarázható az általános műveltség rohamos emelkedése mellett az értelmiségi jogczím arányának csigalassúságú térfoglalása. Már pedig a térfoglalás lehetősége általában kizártnak nem tekinthető, amint azt a jövedelem jogczíménél tapasztalt 9.75%-os emelkedés fényesen bizonyítja. Sőt miután egyes jogczímeknél, miként arra már fentebb reámutattunk, az aránycsökkenés elkerülhetlen folyamat gyanánt jelentkezik, az egyéb jogczímek arányának növekedése nemcsak lehető, hanem föltétlenül beálló következmény. De viszont egészséges fejlődésnél éppen az értelmiség kellene, hogy az a tényező legyen, mely, ha már nem is hódít, de legalább minden felszabaduló tért a maga részére foglaljon le, s miután az értelmiség terjedésének alapja a nemzet általános műveltségi foka statisztikai adatokkal kétségtelenül kimutat - hatólag örvendetesen növekedett; ha az értelmiség jogczíme ennek daczára aránylagos emelkedést nem mutatott, annak oka a jogczímmegállapítás helytelenségében keresendő. Az 1874. évi XXXIII. t.-cz. 9. §-a valóban más hiányától el is tekintve, egyáltalában nem alkalmas arra, hogy a szorosabb értelemben vett értelmiségnek a választói jogosultság részvételében a kellő helyet biztosítsa, s még kevésbbé nyújt módot arra, hogy az értelmiség jogczíme a műveltség emelkedésének tükrévé válhassék. Csak egy-két mozzanatot vegyünk tekintetbe, s azonnal ki fog tűnni a mondottak helyessége. Ugyanis a kérdéses szakasz, midőn bizonyos közszolgálatban állóknak biztosít választói jogosultságot, kellő ruganyossággal nem biró téren mozog. Viszont ott, ahol a taxatíve felsorolt oklevél bírásához köti a jogosultságot, oly magas mértéket alkalmaz, hogy ebben az általános műveltség foka csak igen csekély mértékben juthat kifejezésre. A térfoglalás lehetősége tehát úgy az előbbi, mint az utóbbi téren meglehetős szűk korlátok közé van szorítva, s ami a legsúlyosabban esik a latba, terjesen indokolatlanul, miután az alkalmazott mérték egyenlőtlen. A népiskolai tanítónak és okleveles kisdedóvónak választói jogot biztosít, ellenben a középiskolát végzett egyént nem minősíti eléggé műveltnek arra, hogy a választó jogosultság gyakorlatára kellő érettséggel bírhasson, sőt még a főiskolai végzettséget sem tekinti egymagában elég szellemi alapnak arra, hogy az illető választó polgár hivatásának

megfelelhessen, hacsak a tudori fok, illetőleg oklevél stb. elnyerését nem igazolja. A jogalap ilyetén megállapítása nem hasonlít-e az értelmiség kellő érvényesülésének kényszerzubbonyba való bújtatásához?

Nem lévén czélunk a 74-iki törvény tarthatatlanságának kimutatása, amivel mondhatni csupán nyílt kaput döngetnénk, hiszen valamelyes reform létesítésének elodázhatatlansága közismert tény, áttérünk a fentebb legutolsónak említett viszonylat vizsgálatára, t. i. hogy a legutóbbi általános országgyűlési képviselőválasztások alkalmával a választópolgárok hányad része élt szavazati jogával. Ennek tekintetbevételét annyiban tartjuk jellegzetesnek, mert némi világot vet az ország legnevezetesebb közügye iránti érdeklődés fokára.

A hivatalos statisztikának idevonatkozólag kimutatott adatai a dolog természetéből kifolyólag csupán részben mondhatók teljesen pontosaknak. Ugyanis az egyhangú választások nem nyújtanak módot a szavazati joggal való élés mérvének pontos megállapítására, s azért itten a tényleges számbavételt a combinativ számítás kénytelen pótolni. Az ilyen módon megejtett számítás szerint az általános választások alkalmával szavazati jogával élt a választóknak

1896-ban.....	73.6%-a
1901-ben.....	67.4%-a
1905-ben.....	67.8%-a
1906-ban.....	62.0%-a
1910-ben.....	63.9%-a.

Ez a rövid statisztikai sor gondolkozóba kell hogy ejtsen. A szavazati joggal való élés csökkenő irányzata politikai életünk lüktető életének fejlődését kedvezőtlen színben tünteti fel. S kiváltképpen megerősíti ezt a benyomást annak a tudata, hogy úgy az 1906-iki, mint pedig az 1910-iki választás tudvalevőleg életbevágó politikai irányváltozások felett volt hivatva dönteni, s ennek daczára e választások nemcsak hogy nem váltották ki a választó polgárok nagyobb érdeklődését, hanem ellenkezőleg, szemben az azelőtti arányokkal, az érdeklődés tetemes visszaeséséről tanúskodnak. Az ok a nemzet zömének a politikai élet iránti érzéketlenségében semmi esetre sem kereshető; aki a magyar jellemet ismeri, ezzel tisztában van.

Hanem igenis a fennálló választói rendszer helytelenségében. Az egyik főok kétségkívül a választói jogczímek czélszerűtlen megállapításában van, amelyek részben kizárják annak az elemnek kellő érvényesülését, mely a választói jog fontosságának megértéséhez szellemi képességgel bír, s ennek folytán a jog gyakorlásának kötelezettsége iránt is érzékkel viseltetik, ott pedig ahol ez az elem be is jut az alkotmány sánczaiba, a választókerületek aránytalan beosztásából eredő hatásokat ellensúlyozni önként érthetőleg nem képes. Hiába él szavazatával a városi kerületek választóinak nagy százaléka, ha ezzel szemben az aránytalan túlsúlyt képező vidéki kerületekben csak kevesen járulnak az urnák elé, a végeredmény főjellege alig fog változást szenvedni. Ezt tudva egyáltalán nem csodálkozhatunk az arányszámok apadó irányzatán, de viszont hogy ezen egészségtelen állapot megszüntetésére törekedni kell az kétségtelen, mivel egy erőteljes fejlődésre törekvő nemzetre nézve alig képzelhető el nagyobb csapás, mint a közügyek, s főleg ezek legnevezetesebbike iránti érzék elposványosodása.

A választói jog reformjának egyik legfőbb törekvése éppen arra kell hogy irányuljon, hogy a nemzetnek erőteljesen lüktető, de emellett komoly czéltudatos politikai életnyilvánulás kifejtésére nyújtson módot. A választói jogosultság jogczíme a nemzet hivatott elemeinek kiválasztását tegye lehetővé. A czél elérése végett követendő útra nézve a helyes irány legkönnyebben, s egyben legczélszerűbben mintegy önmagától jelölődik ki, ha a múlt tapasztalatai vétetnek alapul. A fennálló rendszer hibái, hiányai önként kínálkozva mutatják meg, hol és mennyiben kell javítanunk. Reámutattunk arra az aránytalanságra, ami a népesség tényleges szaporodása és a választók százalékaránya között fenforgott. Láttuk azt is, hogy mily alacsony a választók százaléka egyrészt az összes népességhez, másrészt pedig általában a férfi, illetőleg a 20 éven felüli polgári népességhez arányítva. Amott 5.9%, emitt pedig 22.2% volt az arány, ami nem lehet megfelelő akkor, amidőn a férfinépesség 56.4%-a írni és olvasni tud, nem is említve azt, hogy a manapság már koránál fogva választói jogosultságra igényt tartható férfinépesség, vagyis az akkori 12-14 éves korúak közül országos átlagban 78.4%-a tud írni és olvasni. Reámutattunk, hogy e téren az arány rohamosan javul, s ezt

oly nagy jelentőségű mozzanatnak tartjuk, hogy annak tekinteten kívül hagyását egy helyes reformnál el sem tudjuk képzelni. Láttuk továbbá számszerűleg igazolva azt a mostoha elbánást, amelyben az érvényben lévő választói jog, illetőleg a választókerületi beosztás folytán a városi kerületek szemben a vidékiekkel részesülnek. Továbbá érintettük azt az – a már eddig is oly számtalanszor kifogásolt, s ennek folytán eléggé közismert – aránytalanságot, ami a kerületek indokolatlan aránytalan megállapításából fakad, ezt ugyancsak azon feladatok közé sorolva, amelyeket orvosolni a reformnak elsőrangú és elengedhetetlen feladatát kell hogy képezze.

A választókerületek helytelen beosztásából eredő hibák közül ugyancsak főleg az értelmiség mostoha elbánását hangsúlyoztuk, nem látván kellő szerepet biztosítva a culturközpontoknak. Sokban hasonlónak jellemeztük a helyzetet ajogczímek határainak megállapítása terén is, úgy hogy ha más érdemleges kifogás a jelenlegi rendszer ellen nem is lenne már egymagában ez is elegendő ok annak elvetésére, miután, miként kimutatni törekedtünk, az értelmiség kellő érvényesülésének útját elzárja. Végre annak a fokozatos elernyedésnek okát amely a legutóbbi általános képviselőválasztások alkalmával a választóközönség részéről abban nyilatkozott meg, hogy folyton apadó százalékkal gyakorolták választói jogukat, ugyancsak főleg az értelmiség, illetőleg a culturgóczpontok méltánytalan és egyáltalán indokolatlan háttérbeszorításában láttuk. Ezen rövid összegezésből kitetszőleg tehát a reform legnevezetesebb feladatát kell, hogy képezze ezen mint egy vörös fonál gyanánt végig húzódó hibának, t. i. az értelmiség kellő érvényesülése megakadályozásának megszüntetése. Igaz, hogy annak keresztülvitele alapjaiban támadná meg a fennálló rendszert, de a czél csakis gyökeres orvoslás utján érhető el, vagyis a régi alapok elvetése mellett a választói rendszernek a haladás követelményeivel összhangban álló új lapokra való fektetése révén.

Hogy az új, előreláthatólag a censust fentartó rendszer az egyes jogczímek határait miképpen vonja meg, erre nézve a rendelkezésre álló, ebből a szempontból elavultaknak jelezhető statisztikai adatok homályban hagynak. Hiszen nem kevesebbről van szó, mint a nemzetiségi tagoltság közepette

a magyarság suprematiájának biztosításáról. Továbbá az ország culturalis és közgazdasági haladásának megfelelő arányos é ·, egyszersmint méltányos képviseltetési lehetőség megvalósítása ról. Ezeket a nagy érdekeket egy netaláni elhamarkodott reformmal veszélyeztetni nem szabad.

Annyi mindenesetre már mielőtt az új népszámlálás adatait ismernők, megállapítható, hogy gyökeres reformra szükség van. Az sem szenvedhet kétséget, hogy a reform magva a szellemi minősültség alapjainak mint választói jogczímnek kellő megállapításában rejlik. Módot kell nyújtani a szellemi tőke érvényesülésére, illetőleg hogy a megállapítandó jogczímek között egyrészt az értelmiség az őt megillető arányhoz jusson, másrészt pedig, hogy a közműveltség fokozatos emelkedésévei lépést tartva, a többi jogczímek arányának rovására az értelmiség hódíthasson tért a maga részére. E téren nem kel! féltenünk a magyarság fölényét, miután éppen a magyarság újabb nemzedékei, szemben a többi nemzetiségekkel – kivéve a német anyanyelvű polgárokat – a művelődés térén mindinkább vezetnek.[1]) Mindez azonban még nem elegendő eg\ kifogástalanul megalapozott reform megvalósítására, mivel a rendelkezésre álló anyag csupán adalékok szolgáltatására nyújt módot, anélkül, hogy a létesítendő reform részletes mikéntjére nézve a kellő felvilágosítást nyújtani képes lenne. A mondottakra való tekintettel ismételten csak azon nézetünknek adhatunk kifejezést, hogy az új népszámlálás adatainak részleges feldolgozása bevárandó s miután a kérdés sürgős természetű, a felvétel anyagának az a része, mely a választói reformmá: kapcsolatos, részesíttessék fokozott munkaerő útján gyors feldolgozásban, mivel csakis a nyerendő új adatok birtokában véljük a kérdést alaposan megvitathatónak és czélszerűen eldönthetőnek.

[1]) A mondottak igazolására szolgáljon a Magyar társad. tud. Szemle 1909. novemberi füzetében megjelent: Magyarország nemzetiségei és a cultura cz. értekezés.